

Original Article

Evaluating examples of a lenient approach towards defendants in the preliminary investigation process and the challenges surrounding its application in Iranian and French law

Mohammad Dadashi Haji ¹

Seyed Ebrahim Ghodsi ^{*2}

¹ Ph.D student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

[10.22080/lps.2025.29226.1747](https://doi.org/10.22080/lps.2025.29226.1747)

Received:

May 12, 2025

Accepted:

June 6, 2025

Available online:

September 11, 2026

Keywords:

Conciliatory approach, Defendant, Tolerance and affability, Criminal prosecution, Clinical criminology

Abstract

Reformation, treatment and rehabilitation of criminals as a result of the achievements of clinical criminology are of great importance in modern criminal law. It has led to the formation of a criminal policy based on tolerance toward the occasional offenders, as well as depriving criminals of modern leniency in most of the legal systems, especially Iran and France. The result of the present study indicates that examples of leniency approaches in Iranian law in the process of preliminary investigations, including granting the accused a chance, postponing prosecution, abandoning prosecution and archiving the case, although there are differences in term of method and implementation with the institutions specified in French law, including criminal compromise, alternative to prosecution or plea bargaining, however, they have the same results in term of capability, efficiency and purposefulness, and both are inspired by tolerance models, have considered corrective components towards the accused in clinical criminology. However, in the present study employs a descriptive-analytical method to evaluate the components of the conciliatory approach towards criminals and the challenges surrounding its application in light of the criminal justice policy of Iran and France.

***Corresponding Author:** Seyed Ebrahim Ghodsi

Address: University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: ghodsi@umz.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

In most contemporary legal systems, two fundamental and at the same time contradictory approaches, namely "rehabilitation" and "disability", are clearly visible in the legislative policies. The first approach, namely rehabilitation, is mainly manifested in dealing with occasional offenders through institutions such as suspension of prosecution, abandonment of prosecution and archiving of the case; while the policy of disability, which is rooted in the theory of meritorious punishment, seeks to gradually exclude professional offenders from the scope of modern criminal leniency.

In the meantime, what should not be overlooked is the need to strengthen reform-oriented approaches in the form of social responses and tolerance; because comparative studies show that imported leniency institutions while having found their way into local legal systems by adapting the experiences of other countries, the extent of their adaptation and effectiveness in the social and cultural context of the country where they are implemented requires careful reflection and evaluation.

It is worth noting that the emergence of a wave of criticism against the ineffectiveness of rehabilitative and tolerance-based policies in some countries has led to the revival of strict theories such as restorative justice, probative justice, and meritorious justice, which have also been manifested in policies such as "zero tolerance" for petty crimes. However, regardless of theoretical debates and developments related to the type and extent of guarantees of criminal executions in different systems, realism in examining the practical effects of these

policies over recent decades leads us to the conclusion that criminal prosecution, although considered an inevitable necessity in some cases, is neither a definitive cure for social harms nor a complete response to behavioral abnormalities. Therefore, respect for the inherent dignity of man and consideration for his natural and inviolable rights requires that prosecuting authorities, when faced with rights such as freedom, make decisions with utmost caution, moderation, and by giving priority to lenient and minimal approaches.

2. Study Method

The present article has been compiled using a descriptive-analytical method and by referring to library sources. On the one hand, due to the comparative nature of this research, an attempt is made to use the sources of both Iran and France on this subject to the fullest extent.

3. Findings

The findings of this study indicate that examples of conciliatory approaches in the preliminary investigation process in the Iranian legal system, such as granting the accused a chance, postponing and abandoning prosecution, and archiving the case, although they differ in term of executive mechanisms and legal formats from corresponding institutions in French criminal law such as criminal compromise, alternatives to prosecution, and plea bargaining, have yielded similar results in term of effectiveness, efficiency, and criminal policy goals. In both systems, these mechanisms, by adopting tolerant approaches in criminal policy, seek to achieve corrective and restorative goals for the accused, especially within the framework of clinical criminology.

4. Conclusion

In the Criminal Procedure Code of the Islamic Republic of Iran approved in 2013, alternative institutions to criminal prosecution have developed significantly in term of both diversity and quality, influenced by the French legal system; this indicates the gradual acceptance of the paradigm of "prosecution requirement" in Iranian criminal policy. Among the prominent manifestations of this development, we can mention institutions such as "granting a deadline in order to achieve peace and reconciliation", "postponement of prosecution", "suspension of prosecution", "filing of the case" and "abandonment of prosecution". Although the conditions and mechanisms for applying each of these measures in Iranian and French law differ in term of implementation details, the goals and theoretical foundations governing them, which are based on a tolerant judicial criminal policy and tolerance for petty and insignificant crimes, are identical. This approach not only helps to achieve individual deterrence, but also provides a suitable basis for reform, rehabilitation, and prevention of social stigmatization of

primary offenders. However, the lack of clear, comprehensive, and uniform regulations regarding the limits and limitations of the application of leniency institutions has led to the emergence of tasteful approaches by prosecution and investigation authorities, which can undermine the coherence and justice of the criminal justice system. Therefore, it seems that the development of coherent legal frameworks with the aim of limiting judicial powers and regularizing the process of utilizing alternative prosecution institutions will play an effective role in enhancing the efficiency of this criminal policy.

Funding

There is no funding support

Authors' contribution

The authors have completed all stages of the research and, while approving the final version, have accepted responsibility for the research.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest

Acknowledgments

It has not been expressed.

علمی پژوهشی

ارزیابی مصادیق رویکرد ارفاقی نسبت به متهمان در فرآیند تحقیقات مقدماتی و چالش‌های پیرامون کاربست آن در حقوق ایران و فرانسه

محمد داداشی حاجی^۱، سید ابراهیم قدسی^{۲*}

^۱ دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۲ استاد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

doi 10.22080/lps.2025.29226.1747

چکیده

اصلاح، درمان و بازسازی بزه‌کاران به عنوان نتیجه دستاوردهای جرم‌شناسی بالینی، اهمیت وافری در حقوق کیفری نوین دارد که همین امر منجر به شکل‌گیری سیاست جنایی مبتنی بر تسامح و مداراگرانه نسبت به بزه‌کاران جرائم کم اهمیت و مجرمان اتفاقی و همچنین محروم کردن بزه‌کاران جرائم مهم از ارفاقات نوین در اکثر نظام‌های حقوقی خاصه ایران و فرانسه گشته است. نتایج پژوهش پیش رو حاکی از این است که مصادیق رویکردهای ارفاقی در حقوق ایران در فرآیند تحقیقات مقدماتی از جمله اعطای فرصت به متهم، تعویق تعقیب، ترک تعقیب و بایگانی نمودن پرونده، هر چند از منظر روش و نحوه اجرا با نهادهای مصرحه در حقوق فرانسه از جمله مصالحه کیفری، جایگزین‌های تعقیب یا معامله اتهام تفاوت‌هایی دارد؛ لکن از لحاظ قابلیت، کارآمدی و هدفمندی دارای نتایج یکسان می‌باشد و هر دو با الهام از الگوهای مداراگرایانه، مؤلفه‌های اصلاحی و ترمیمی را نسبت به متهمان در جرم‌شناسی بالینی مدنظر قرار داده‌اند. مع الوصف؛ نگارنده در پژوهش پیش رو با روش توصیفی تحلیلی در پی ارزیابی مؤلفه‌های رویکرد ارفاقی نسبت به بزه‌کاران و چالش‌های پیرامون کاربست آن در پرتو سیاست جنایی قضایی ایران و فرانسه می‌باشد.

تاریخ دریافت:

۲۲ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۶ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۲۰ شهریور ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

رویکرد ارفاقی، متهم، تسامح و مداراگری، تعقیب کیفری، جرم‌شناسی بالینی

* نویسنده مسئول: سید ابراهیم قدسی

آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: ghodsi@umz.ac.ir

۱ مقدمه

عملی مربوط به ضمانت اجرای کیفری در جوامع مختلف ملاحظه واقع بینانه آثار حاصل از کاربست آن در دهه‌های اخیر هر انسان منصفی را متقاعد می‌سازد که تعقیب کیفری، اکسیر اعظم نبوده و درمان کننده نابهنجاری‌ها و رفتارهای ضد اجتماعی محسوب نمی‌گردد (توجهی، ۱۴۰۲: ۴۳). بر این اساس با وجود آنکه تعقیب کیفری در برخی از موارد به عنوان یک ضرورت و البته مشروط به فقدان هرگونه راهکار جایگزین تجویز گردیده؛ لکن کرامت ذاتی انسان و حقوق طبیعی و خدادادی او ایجاب می‌کند که متولیان جامعه در سلب حقوقی مانند آزادی و نظایر آن در قالب تعقیب همواره با احتیاط و با نگاه حداقلی و ارفاقی اتخاذ تصمیم نمایند.

۲ مصادیق رویکرد ارفاقی نسبت به بزهکاران در فرآیند تحقیقات مقدماتی در حقوق ایران و فرانسه

بخشی از سازوکارهای سیاست جنایی قضایی با اعطای فرصت‌های مقتضی به متهمان یا بزه‌دیدگان، از تعقیب کیفری برخی از آنان صرف‌نظر نموده و یا دست‌کم آن را برای مدت معینی به حالت تعلیق درمی‌آورند. در این چارچوب، روش‌های کیفری - قضایی ناظر بر کنارگذاری تعقیب، که در برخی موارد به صدور قرار تعلیق یا ترک تعقیب دعوی کیفری و حتی بایگانی پرونده منتهی می‌گردند، مورد واکاوی و تحلیل قرار می‌گیرند.

امروزه در اکثر نظام‌های حقوقی، دو اندیشه و دو رویکرد «بازپروری»^۱ و «ناتوان سازی»^۲ در تفکر قانونگذار به منصفه ظهور رسیده است؛ سیاست بازپروری در خصوص مجرمان اتفاقی در نهادهای چون تعلیق تعقیب، ترک تعقیب و بایگانی نمودن پرونده و و سیاست «ناتوان سازی» در برابر راهبردهای نظریه مجازات استحقاقی و محروم کردن مجرمان حرفه‌ای از ارفاقات نوین. در این میان، نباید از اهمیت رویکرد اصلاح‌محور و بازپرورانه نسبت به مجرمان که مبتنی بر واکنش‌های اجتماعی نرم‌گیرانه و مبتنی بر تسامح است، غفلت ورزید. با توجه به اینکه بسیاری از ارفاقات نوین برگرفته از نظام‌های حقوقی بیگانه‌اند، بررسی میزان توفیق این رویکردها در کشور مبدأ، محل تأمل و بحث جدی است. به‌ویژه آنکه در پی ناکارآمدی سیاست‌های مبتنی بر اصلاح و بازپروری و اتخاذ دیدگاه‌هایی که بر ترحم نسبت به مجرم و محوریت واکنش اجتماعی استوار بودند، موجی از بازگشت به سوی رویکردهای سخت‌گیرانه در سیاست جنایی کشورهای غربی شکل گرفت؛ رویکردهایی نظیر عدالت ترمیمی، عدالت تخمینی یا آماری، عدالت استحقاقی و نیز سیاست موسوم به «تسامح صفر» به‌ویژه در قبال جرایم خُرد، که از نتایج همین بازنگری‌ها محسوب می‌شوند (پورقهرمانی و نگهدار، ۱۳۹۷: ۲۲۸).

مع الوصف؛ صرف نظر از مباحث نظری و مناقشات قابل طرح ناظر بر اصول بنیادی حق تعقیب و نیز نوع، میزان و چگونگی اعمال آن و فارغ از تطورات و تحولات

² -Incapacitation

¹ -Rehabilitation

۲،۱ مصالحه و سازش کیفری، جایگزین

تعقیب دعوای عمومی

در سیاست جنایی تقنینی ایران قانون‌گذار برای نخستین بار با اقتباس از مقررات قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه (مواد ۴۱-۱ و ۴۲-۲)، گامی مؤثر در جهت نهادینه‌سازی سیاست ارفاقی نسبت به متهمان برداشته و ضمن پذیرش درخواست مهلت از سوی متهم و پیش‌بینی نهاد میانجی‌گری، زمینه تحقق صلح و سازش میان طرفین دعوا را فراهم نموده است. در همین راستا، ماده ۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، به عنوان یکی از مصادیق تجلی سیاست‌های ارفاقی، این امکان را برای دادستان فراهم آورده است که با جلب توافق متهم، تعقیب دعوای کیفری را برای مدت معینی به تأخیر اندازد. بدین ترتیب، نهاد «تعویق تعقیب» ابزاری است که به موجب آن، دادستان تعقیب کیفری پرونده‌های با اهمیت کمتر را به طور موقت متوقف می‌سازد.

در عمل نیز، برخی از مقامات قضایی با اعطای مهلت به متهمان جهت جلب رضایت شاکی یا بزه‌دیده، عملاً فرایند تعقیب کیفری را معلق می‌سازند. مطابق ماده یادشده: «در جرایم تعزیری درجات شش، هفت و هشت که مجازات آن‌ها قابل تعلیق است، مقام قضایی می‌تواند بنا به درخواست متهم و با موافقت بزه‌دیده یا مدعی خصوصی و یا با اخذ تأمین مناسب، حداکثر برای دو ماه به متهم مهلت دهد تا نسبت به تحصیل گذشت شاکی یا جبران ضرر و زیان ناشی از جرم اقدام نماید...».

از این‌رو، اعمال این تأسیس قضایی منوط به اراده مشترک طرفین دعوای کیفری و نیز تشخیص و موافقت

دادستان است؛ به عبارت دیگر، تعلیق تعقیب کیفری نتیجه تعامل و توافق میان متهم، شاکی خصوصی و مقام تعقیب بوده و فرصتی است که در اختیار متهم قرار می‌گیرد تا از رهگذر آن، زمینه جبران خسارت یا تحصیل رضایت شاکی را فراهم آورد.

با دقت در نظام حقوق کیفری فرانسه نیز مشاهده می‌شود که پیش از تصویب قانون مربوط به جایگزین‌های تعقیب کیفری در سال ۱۹۹۹، دادستان عمومی مطابق با ماده ۱-۳۹ قانون آیین دادرسی کیفری، تنها دو گزینه در مواجهه با جرایم داشت: نخست، تعقیب کیفری و ارسال پرونده به مراجع قضایی ذی‌صلاح؛ دوم، طبقه‌بندی یا بایگانی پرونده. با این حال، این دو شیوه سنتی پاسخ‌گویی، در برخورد با جرایم کم‌اهمیت و میان‌درجه ناکارآمدی خود را نشان دادند و همین امر زمینه‌ساز پیدایش مسیر سوم تحت عنوان «جایگزین‌های تعقیب کیفری» در نظام حقوقی فرانسه گردید.

بر مبنای اصلاحات صورت‌گرفته در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مصوب ۲۰۰۸، در حال حاضر دادستان عمومی سه گزینه برای مواجهه با بزهکاری در اختیار دارد که در مواد ۴۰ به بعد این قانون پیش‌بینی شده‌اند: ۱- تعقیب قانونی نزد مراجع تحقیق یا دادگاه‌های کیفری؛ ۲- طبقه‌بندی یا بایگانی پرونده؛ ۳- توسل به روش‌های جایگزین تعقیب که در صورت اجرا، منجر به مختومه شدن پرونده می‌گردند.

این تدابیر جایگزین که با هدف پاسخ‌گویی کارآمد و مؤثر به جرایم ساده طراحی شده‌اند، امکان اتخاذ تصمیمات فوری و شفاف نسبت به اثبات جرم و جبران خسارات وارده به بزه‌دیده را برای مقامات قضایی فراهم

از دیگر ابعاد مهم نظام حقوق کیفری فرانسه آن است که در برخی موارد، جایگزین‌های تعقیب دعوای عمومی نه صرفاً با هدف ترمیمی یا قضازدایی، بلکه با رویکردی تنبیهی نسبت به مرتکب جرم مورد استفاده قرار می‌گیرند. یکی از این سازوکارها، نهادی با عنوان «مصالحه کیفری» است که در قالب پیشنهاد از سوی دادستان مطرح شده و دارای ابعادی کیفری و شبه مجازاتی است. بررسی مفاد این نهاد نشان می‌دهد که در مواردی که دادستان ضمن پیشنهاد مصالحه، دستوراتی را به متهم صادر می‌کند، عملاً ماهیتی مجازات‌گونه به این تدبیر بخشیده می‌شود.

بر اساس قانون ۲۳ ژوئن ۱۹۹۹ و مطابق با مواد ۲-۴۱^۱ و ۳-۴۱^۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه،

می‌گردد نباید از سه ماه تجاوز کند. اقدامات پیشبینی شده در بندهای شماره ۹ تا ۱۲ ماده ۲-۴۱ قابلیت اجرا ندارند. همچنین تدابیر پیش بینی در بند شماره ۶ ماده قبل نسبت به خلاف های طبقه اول تا طبقه چهارم اعمال نمی‌گردد همچنین تدابیر پیش بینی شده در بندهای شماره ۲ تا ۵ و ۸ ماده قبلی نیز اعمال نمی‌گردد مگر اینکه جرم خلافی دارای مجازات های تکمیلی مذکور در بندهای شماره ۱ تا ۵ ماده ۱۶-۱۳۱ قانون جزا باشد. درخواست تأیید صلح و سازش با توجه به ماهیت خلاف نزد قاضی دادگاه پلیس یا قاضی محلی مطرح می‌شود مگر اینکه قاضی محلی برای تأیید مجموع سازش ها کفری در امور خلافی توسط رئیس دادگاه انتخاب شود».

Article 41-3: «La procédure de composition pénale est également applicable aux contraventions. La durée de la privation du permis de conduire ou du permis de chasser ne peut dépasser trois mois, la durée du travail non rémunéré ne peut être supérieure à trente heures, dans un délai maximum de trois mois, et la durée d'interdiction d'émettre des chèques ne peut dépasser elle aussi trois mois. Les mesures prévues par les 9° à 12° de l'article 41-2 ne sont pas applicables. La mesure prévue par le 6° dudit article n'est pas applicable aux contraventions de la première classe à la quatrième classe. Il en est de même des mesures prévues par les 2° à 5° et 8° de cet article,

می‌سازند. همچنین، این سازوکارها که نقش برجسته‌ای در فرایند قضازدایی ایفا می‌کنند، نه تنها موجب ارتقاء کارآمدی عملکرد دادستانی و مراجع قضایی می‌شوند، بلکه فرصتی برای بزه‌دیدگان و بزه‌کاران فراهم می‌آورند تا در فرآیندی غیرستستی اما حقوق‌مدار، نسبت به حل و فصل اختلاف کیفری اقدام کنند. (Cario, 2014: 26)

از جمله مهم‌ترین ابزارهای جایگزین تعقیب کیفری در نظام حقوقی فرانسه که واجد ماهیت کیفری هستند، می‌توان به نهادهایی چون «معامله اتهام»، «توافق کیفری»، «قرارداد قضایی» اشاره نمود؛ سازوکارهایی که هم‌راستا با اصول عدالت ترمیمی، رویکردی نوین به سیاست جنایی معاصر ارائه می‌دهند.

۱- ماده ۲-۴۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: «دادستان شهرستان قبل از شروع دعوای عمومی می‌تواند مستقیماً یا به واسطه یک شخص صلاحیتدار به شخص حقیقی پیشنهاد سازش کیفری بدهد مشروط بر اینکه شخص مورد نظر یک یا چند جرحه که مجازات اصلی آن جزای نقدی یا مجازات حبس برابر یا کمتر از پنج سال است یا یک یا چند خلاف مرتبط را مرتکب شده باشد و حاضر به انجام یک یا چند مورد از تدابیر و اقدامات زیر گردد:».

Article 41-2: «Le procureur de la République, tant que l'action publique n'a pas été mise en mouvement, peut proposer, directement ou par l'intermédiaire d'une personne habilitée, une composition pénale à une personne physique qui reconnaît avoir commis un ou plusieurs délits punis à titre de peine principale d'une peine d'amende ou d'une peine d'emprisonnement d'une durée inférieure ou égale à cinq ans, ainsi que, le cas échéant, une ou plusieurs contraventions connexes qui consiste en une ou plusieurs des mesures suivantes:..».

۲- ماده ۳-۴۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: «تشریفات دادرسی سازش کیفری در ارتباط با جرایم خلافی نیز قابل اجراست. مدت محرومیت از داشتن گواهینامه رانندگی و مجوز شکار نباید از سه ماه تجاوز و مدت کار بدون مزد در یک دوره حداکثر سه ماهه نباید از سی ساعت تجاوز نماید و دوره زمانی که شخص از صدور چک ممنوع

دادستان شهرستان اختیار دارد تا در موارد خاص به جایگزینی تحت عنوان «مصالحه و سازش کیفری»^۱ متوسل شود. مصالحه کیفری، در اصل، یکی از ابزارهای جایگزین تعقیب عمومی محسوب می‌شود که صرفاً در رابطه با جنحه‌هایی با مجازات حبس کمتر یا مساوی پنج سال یا مجازات نقدی و صرفاً با پیشنهاد دادستان قابل اعمال است. با این حال، قانون‌گذار اعمال این نهاد را در خصوص جرائم مطبوعاتی، سیاسی، قتل غیرعمد و نیز جرایم ارتكابی از سوی افراد زیر هجده سال ممنوع اعلام کرده است (Cadoppi, 1993: 638). اگرچه هدف مصالحه کیفری، صرفاً جبران خسارات وارده به بزه‌دیده نیست (Soutoul, 2003: 154)، اما بر اساس ماده ۲-۴۱، در صورتی که بزه‌دیده مشخص باشد، دادستان مکلف است مرتکب را به جبران خسارات در بازه زمانی مشخص که از شش ماه تجاوز نمی‌کند ملزم کند. افزون بر این، بزه‌دیده باید از فرایند مصالحه و حقوق خود، از جمله امکان بهره‌مندی از معاضدت وکیل، مطلع شود.

فرایند مصالحه کیفری باید با رعایت حقوق دفاعی متهم و تشریفات قانونی آیین دادرسی انجام گیرد. بر اساس ماده ۲-۴۱، اطلاع‌رسانی به متهم در خصوص پیشنهاد مصالحه باید توسط دادستان یا افسر پلیس قضایی صورت گیرد. مصالحه، با وجود این که منتهی به محکومیت کیفری به معنای سنتی نمی‌شود، ولی دارای آثاری تنبیهی است؛ چرا که می‌تواند منجر به صدور

دستورات الزام‌آوری نظیر پرداخت جزای نقدی، انجام خدمات عمومی رایگان، شرکت در دوره‌های آموزشی درباره مخاطرات مواد مخدر یا حتی درمان اعتیاد با هزینه شخصی متهم شود. این مجموعه اقدامات در چارچوب نوزده گزینۀ پیش‌بینی‌شده در ماده ۲-۴۱ قابل اعمال هستند.

با تصویب قانون ۲۳ مارس ۲۰۱۹، نهاد مصالحه کیفری به اشخاص حقوقی نیز تسری یافت. در این راستا، در صورتی که نماینده قانونی شخص حقوقی ارتکاب جرم را به رسمیت بشناسد، دادستان می‌تواند به جای تعقیب رسمی، با توسل به این نهاد، او را به پرداخت جریمه نقدی، اقدامات اصلاحی یا آموزشی مکلف نماید. لازم به ذکر است که سقف این جریمه برای اشخاص حقوقی، تا پنج برابر جریمه مقرر برای اشخاص حقیقی قابل افزایش است. دیوان عالی فرانسه نیز با تأیید این نهاد، مشروعیت و مطابقت آن را با اصول قانون اساسی این کشور تأیید کرده است (عبداللهی و باباخانی، ۱۴۰۰: ۱۶۲).

در واقع، فلسفه این تدبیر در چارچوب سیاست جنایی مشارکتی فرانسه آن است که میان دو نقطه‌ی مقابل یعنی تعقیب رسمی و بایگانی سنتی، تدبیری میانه اتخاذ گردد که ضمن حفظ منافع عمومی، بزه‌دیدگان را نیز در فرایند پاسخ‌دهی دخیل سازد. به موجب ماده ۱-۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه^۲، چنانچه دادستان احراز کند

sont connus et pour laquelle aucune disposition légale ne fait obstacle à la mise en mouvement de l'action publique, le procureur de la République territorialement compétent décide s'il est opportun:

- 1) Soit d'engager des poursuites;
- 2) Soit de mettre en oeuvre une procédure alternative aux poursuites en application des dispositions des articles 41-1, 41-1-2 ou 41-2;

sauf si la contravention est punie des peines complémentaires visées aux 1° à 5° de l'article 131-16 du code pénal».

^۱ - La composition pénale

^۲ - Article 40-1: «Lorsqu'il estime que les faits qui ont été portés à sa connaissance en application des dispositions de l'article 40 constituent une infraction commise par une personne dont l'identité et le domicile

مشخص، مشروط به تحقق شرایط مقرر (آشوری، ۱۳۸۵: ۸۸).

در حقوق فرانسه نیز براساس ماده ۱-۴۱ قانون آئین دادرسی دادستان قادر است قبل از جریان انداختن دعوای عمومی، صلح و سازش کیفری را به متهم پیشنهاد نماید و اگر این سازش واقع گردد، تعقیب متهم و دادرسی شروع نخواهد شد. بر اساس قوانین فلی فرانسه بعد از تصمیم دادستان بر آغاز تعقیب، امکان توقف آن وجود نداشته و دادستان کنترل خویش بر پرونده را از دست خواهد داد. (خزانی، ۱۳۷۷: ۱۸)

این تأسیس از آن جهت در زمره رویکردهای ارفاقی در مرحله تحقیقات مقدماتی جای می‌گیرد که تحقق و اجرای آن منوط به شرایطی از جمله توافق میان مقام قضایی و متهم است. فقدان چنین توافقی، به عدم امکان بهره‌برداری از این سازوکار می‌انجامد. رضایت متهم به تعلیق تعقیب ممکن است در قالب‌های مختلفی همچون اقرار به ارتکاب جرم، ابراز ندامت یا پذیرش مسئولیت بروز یابد.

افزون بر این، اجرای تعلیق تعقیب ممکن است با تعهداتی از سوی متهم همراه باشد که پذیرش آن‌ها از سوی وی، بعد مشارکتی این فرآیند را تقویت می‌نماید. به‌طور کلی، تعلیق تعقیب ضمن اینکه ابزار تقلیل مداخله کیفری تلقی می‌شود، مجالی است برای ترمیم رابطه میان مرتکب و بزه‌دیده از رهگذر مسئولیت‌پذیری داوطلبانه متهم.

که عمل ارتكابی واجد وصف مجرمانه است و مانع قانونی برای تعقیب وجود ندارد، می‌تواند یکی از سه تصمیم زیر را اتخاذ کند:

۱. تعقیب رسمی نزد مراجع قضایی؛
 ۲. توسل به جایگزین‌های تعقیب عمومی از جمله مصالحه؛
 ۳. بایگانی پرونده در صورت وجود شرایط خاص.
- در این چارچوب، دادستان از اختیارات گسترده‌ای برخوردار است و می‌تواند با ارزیابی منافع عمومی و اوضاع و احوال پرونده، نسبت به اتخاذ تصمیم مناسب اقدام نماید (کوشکی، ۱۳۸۸: ۳۳۳).

در واقع، توافق کیفری در نظام حقوق کیفری فرانسه به مثابه شیوه‌ای برای پایان دادن به تعقیب عمومی تلقی می‌گردد که هدف از آن، سامان‌بخشی به اختلالات پدیدآمده در نظم عمومی، جبران خسارات وارده به بزه‌دیده، و ارتقای آگاهی بزه‌کار نسبت به شدت و قبح رفتار مجرمانه‌اش می‌باشد (Jullion, 2019: 217).

۲،۲ تعلیق تعقیب متهم

نهاد تعلیق تعقیب کیفری از جمله ابزارهای ارفاقی در مرحله پیش‌دادرسی به شمار می‌رود که به موجب آن، دادستان می‌تواند در صورت احراز شرایط قانونی خاص، تعقیب کیفری متهم را برای مدت معینی به حالت تعلیق درآورد. به عبارت دیگر، تعلیق تعقیب عبارت است از توقف موقت پیگرد کیفری توسط دادستان برای بازه‌ای

3) Soit de classer sans suite la procédure dès lors que les circonstances particulières liées à la commission des faits le justifient».

قانونگذار در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۸۱ برای صدور قرار مزبور شرایطی را برشمرده‌اند. براساس این ماده «در جرایم تعزیری درجه شش، هفت و هشت که مجازات آن‌ها قابل تعلیق است، چنان چه شاکی وجود نداشته، گذشت کرده یا خسارت وارد شده جبران گردیده باشد و یا با موافقت بزه دیده ترتیب پرداخت آن در مدت مشخصی داده شود و متهم نیز فاقد سابقه محکومیت مؤثر کیفری باشد، دادستان می‌تواند پس از اخذ موافقت متهم و در صورت ضرورت با اخذ تأمین متناسب، تعقیب وی را از شش ماه تا دو سال معلق کند...»^۱.

بر اساس مفاد ماده ۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری، یکی از شرایط اساسی برای صدور قرار تعلیق تعقیب، تعزیری بودن جرم ارتكابی است. بدین معنا که مرتکبان جرائم مستوجب حدود، قصاص و دیات از شمول این نهاد خارج بوده و مقام قضایی مجاز به صدور این قرار در قبال آنان نمی‌باشد. افزون بر آن، قانون‌گذار دایره شمول قرار مزبور را صرفاً به جرائم تعزیری درجات شش، هفت و هشت محدود ساخته است.

تدوین این معیار دارای دو بعد قابل تحلیل است: نخست، بُعد حقوقی آن که به تعیین قلمرو و حدود کاربرد قرار تعلیق تعقیب مربوط می‌شود؛ به عبارت دیگر، سایر جرائم تعزیری از جمله درجات یک تا پنج مشمول این قرار نبوده و به تبع آن، امکان بهره‌گیری از این سازوکار در خصوص آن‌ها برای مقام قضایی وجود ندارد. این محدودیت، به روشنی حدود اختیارات

دادستان را در بهره‌گیری از نهاد تعلیق تعقیب ترسیم می‌نماید.

در بُعد جرم‌شناختی، این محدودیت متکی بر تحلیل شدت رفتار مجرمانه و وضعیت خطرناک بزه‌کاران است. از منظر قانون‌گذار، مرتکبان جرائم تعزیری درجات شش تا هشت عموماً فاقد حالت خطرناک بوده و افعال ارتكابی آنان نیز از حیث شدت و وخامت، در سطوح پایین‌تری قرار دارد؛ بنابراین، این دسته از بزه‌کاران، شایستگی برخورداری از نهادهای ارفاقی را دارند (نیازپور، ۱۳۸۸: ۱۹۵).

علاوه بر این، بهره‌مندی از قرار تعلیق تعقیب در گرو آن است که جرم ارتكابی از نوع غیرقابل گذشت باشد. زیرا مطابق بند «ب» ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری، در جرائم قابل گذشت، اعلام رضایت از سوی شاکی از موجبات صدور قرار موقوفی تعقیب محسوب می‌شود. بنابراین، مقصود قانون‌گذار از عبارت «چنانچه شاکی وجود نداشته، یا گذشت کرده باشد...» آن است که گذشت شاکی در جرائم غیرقابل گذشت نیز می‌تواند به عنوان عاملی برای برخورد ارفاقی مورد توجه قرار گیرد و این امر حاکی از تقویت جنبه مشارکتی در فرآیند کیفری و گرایش به عدالت ترمیمی است. چنین شرطی زمینه مناسبی برای ترغیب بزه‌کاران به جلب رضایت بزه‌دیدگان و ایفای نقش فعال در فرآیند ترمیم آسیب‌های ناشی از جرم فراهم می‌سازد.

^۱ -افزودنی است که براساس تبصره ۲ ماده ۸۱ قانون آ.د.ک مصوب

۱۳۹۲: «قرار تعلیق تعقیب، ظرف ده روز پس از ابلاغ، قابل اعتراض در دادگاه صالح است».

می‌کند. در واقع، دادستان پس از تحقق شروط قانونی و با ارزیابی موقعیت بزه و بزه‌کار، تصمیم به کنار گذاشتن تعقیب دعوای کیفری می‌گیرد.

این تأسیس، نخستین بار در نظام حقوق کیفری ایران در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ مطرح شد. به موجب تبصره ۱ ماده ۱۷۷ آن قانون، مقرر شده بود: «در صورت درخواست مدعی مبنی بر ترک محاکمه، دادگاه قرار ترک تعقیب صادر خواهد کرد...»^۱؛ مفادی که نشانگر شناسایی اولیه این نهاد در چارچوب قواعد آیین دادرسی بود. در ادامه، قانون‌گذار در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، با اصلاحاتی این نهاد را مجدداً مورد پذیرش قرار داده است. بر اساس ماده ۷۹ قانون اخیرالذکر: «در جرایم قابل گذشت، شاکی می‌تواند تا پیش از صدور کیفرخواست درخواست ترک تعقیب کند. در این صورت، دادستان قرار ترک تعقیب صادر می‌کند. شاکی می‌تواند تعقیب مجدد متهم را فقط برای یک بار و آن هم تا مدت یک سال از تاریخ صدور قرار ترک تعقیب درخواست نماید».

به موجب این ماده، اعمال نهاد ترک تعقیب منوط به تحقق سه شرط اساسی است: نخست، قابل گذشت بودن جرم ارتكابی؛ دوم، ارائه درخواست ترک تعقیب از سوی شاکی یا بزه‌دیده پیش از صدور کیفرخواست؛ و سوم، موافقت دادستان با این درخواست. در نتیجه، در جرایم قابل گذشت، دادستان می‌تواند پس از درخواست شاکی

از سوی دیگر، شرط فقدان پیشینه محکومیت کیفری مؤثر نیز بیانگر رویکرد جرم‌شناسانه قانون‌گذار در تشخیص عدم خطرناکی متهمان و وجود ظرفیت بازپذیری اجتماعی در آنان است. بر این اساس، افراد فاقد سابقه کیفری مؤثر، از منظر قانون‌گذار مستحق بهره‌مندی از ارفاقات کیفری شناخته شده‌اند و در صورت احراز سایر شرایط، امکان صدور قرار تعلیق تعقیب در مورد آنان وجود دارد.

نکته نوآورانه دیگر در این ماده، ضرورت اخذ رضایت متهم برای صدور قرار تعلیق تعقیب است که در مقایسه با مقررات پیشین، گامی مهم در راستای تقویت رویکرد مشارکتی در فرآیند دادرسی کیفری به شمار می‌رود. صدور قرار مزبور منوط به اعلام رضایت متهم و پذیرش تعهداتی است که می‌تواند جنبه‌های حقوق بشری آن را نیز تقویت نماید؛ چنان‌که به موجب بندهای «الف» و «و» ماده فوق، دادستان می‌تواند مرتکب را ملزم به ارائه خدمات به بزه‌دیده سازد که این امر، نه تنها در راستای جبران آسیب‌های ناشی از بزه‌دیدگی، بلکه در جهت انسانی‌تر شدن پاسخ کیفری نیز مؤثر خواهد بود.

۲،۳ ترک تعقیب دعوای کیفری

ترک تعقیب دعوای کیفری یکی دیگر از ابزارهای ناظر بر رویکرد ارفاقی در مرحله پیش‌دادرسی به شمار می‌آید که بر اساس آن، دادستان با احراز شرایط مقرر و با لحاظ مصالح کیفری، از ادامه تعقیب کیفری صرف‌نظر کرده و از طریق سازوکارهای جایگزین به مواجهه با متهم اقدام

^۱ - قابل ذکر است که در نظام کیفری گذشته صرفاً از رهگذر ماده ۸۹ قانون اصول محاکمات جزایی امکان صدور «تقاضانامه ترک تعقیب» آن هم نسبت به متهمان مجنون و یا دارای اختلال مشاعر وجود داشت.

و پیش از ارجاع پرونده به دادگاه، اقدام به صدور قرار ترک تعقیب نماید.

با این حال، نکته قابل تأمل آن است که در فرآیند صدور این قرار، هیچ اشاره‌ای به ضرورت اخذ موافقت متهم نشده است؛ موضوعی که به نوعی، جنبه مشارکتی این نهاد را مخدوش می‌سازد. در واقع، عدم لحاظ رضایت متهم در فرآیند ترک تعقیب، آن را از جایگاه یک نهاد مشارکتی خارج کرده و به ساختاری صرفاً مبتنی بر اراده شاکی و دادستان تقلیل می‌دهد. بنابراین، نمی‌توان این نهاد را در وضعیت موجود، در زمره سازوکارهای مشارکتی سیاست جنایی قرار داد.

افزون بر آن، وصف اختیاری بودن ترک تعقیب برای دادستان نیز با مبانی مشارکت‌محور در سیاست جنایی معاصر همخوانی ندارد؛ چراکه با توجه به تصریح ماده ۷۹، دادستان در صورت تقاضای شاکی مکلف به صدور قرار ترک تعقیب است و این الزام، استقلال اراده قضایی و ارزیابی مشارکتی را محدود می‌سازد. از این رو، به نظر می‌رسد که نهاد ترک تعقیب، در وضعیت فعلی، فاقد شاخصه‌های بنیادین مشارکتی بودن بوده و نمی‌تواند در زمره نهادهای معطوف به عدالت ترمیمی یا دادرسی مبتنی بر همکاری تلقی شود.

در بررسی تطبیقی با حقوق کیفری فرانسه، به ویژه در زمینه استفاده از جایگزین‌های تعقیب دعوای عمومی، می‌توان به بند اول ماده ۴۱-۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه^۱ اشاره کرد که تصریح می‌کند دادستان شهرستان

می‌تواند به طور مستقیم یا از طریق افسر پلیس قضائی یا نماینده‌ای قانونی یا میانجی‌گر، از تدابیر جایگزین تعقیب استفاده نماید. یکی از نمونه‌های قابل توجه در این زمینه، استفاده از تدبیر «تذکر قانونی» است که به طور خاص در مسائل مربوط به حمایت از اطفال و مراقبت‌های مربوطه به کار می‌رود. در این موارد، دادستان یا نماینده وی با ارسال تذکری قانونی به خانواده متهم، از آنان می‌خواهد که به وظایف قانونی خود در قبال کودک عمل کرده و از حقوق وی به نحو مطلوب دفاع کنند. این اقدام به خودی خود فاقد ضمانت اجرای کیفری است و تنها جنبه هشداردهی دارد، به این معنا که شخص یا اشخاص مخاطب متوجه می‌شوند که اگر در آینده حقوق کودک را نقض کنند، تحت تعقیب کیفری قرار خواهند گرفت.

این تدبیر که پیش‌تر در چارچوب مبارزه با مواد مخدر تحت عنوان «اخطار و هشدار» مورد استفاده قرار می‌گرفت، به موجب بخشنامه هفدهم سال ۱۹۷۸ نیز مطرح شد. در آن زمان، هدف اصلی از این اقدام، هشدار به مرتکبان و اطلاع‌رسانی درباره پیامدهای احتمالی نقض قوانین مربوطه بود. به این ترتیب، «تذکر قانونی» به عنوان ابزاری پیشگیرانه و اصلاحی در نظر گرفته می‌شود که بدون تحمیل مجازات، بزهکار را از پیامدهای قانونی آگاه می‌سازد و در صورت نقض بعدی، فرد مستعد تحت تعقیب قرار گرفتن خواهد بود.

این رویکرد نشان‌دهنده تمایل سیستم حقوقی فرانسه به جایگزینی تدابیر قضائی سخت‌گیرانه با راهکارهای

préalablement à sa décision sur l'action publique, directement ou par l'intermédiaire d'un officier de police judiciaire, d'un délégué ou d'un médiateur du procureur de la République».

^۱- Article 41-1: «S'il lui apparaît qu'une telle mesure est susceptible d'assurer la réparation du dommage causé à la victime, de mettre fin au trouble résultant de l'infraction ou de contribuer au reclassement de l'auteur des faits, le procureur de la République peut,

تعقیب متهم خودداری و قرار بایگانی پرونده را صادر نماید. از این جهت و به شیوه‌های عام الشمول و فراگیر برای نخستین بار قانونگذار ایران به اقتباس از کشورهای اروپایی خصوصاً نظام دادرسی کیفری فرانسه، صدور چنین قرار را پیش بینی نموده است تا مقام قضایی در برخی از جرایم و بسته به شرایط متهم که برای اولین بار مرتکب جرم شده و همچنین شرایط مربوط به جرم که در درجه پایینی از اهمیت (چه از لحاظ شدت مجازات و از لحاظ میزان ضررهای وارده ناشی از آن جرم و از لحاظ افکار عمومی نسبت به آن جرم) قرار دارد پرونده را بایگانی نماید. (ساقیان، ۱۳۹۰: ۲۳۴).

در نظام حقوقی فرانسه، هنگامی که تعقیب کیفری از نظر قضائی غیر ممکن یا غیر ضروری باشد، دادستان این اختیار را دارد که پرونده را بایگانی نماید (لارگیه، ۱۳۷۸: ۱۰۳). تدبیر بایگانی پرونده در دو حالت استفاده می‌شود: نخست زمانی که پرونده به لحاظ قانونی قابل تعقیب نباشد و دوم زمانی که دادستان با توجه به شرایط پرونده و اختیار خود، تصمیم به بایگانی آن می‌گیرد. در این زمینه، بررسی و تأیید این شرایط بر عهده قاضی است. تا سال ۲۰۰۴، دادستان‌ها نیازی به ذکر دلایل توجیهی برای بایگانی پرونده‌ها نداشتند، اما در خصوص برخی جرایم علیه اطفال ملزم به ذکر دلایل توجیهی بودند

پیشگیرانه و اصلاحی است که همزمان حقوق فردی متهم و مصالح عمومی را مورد توجه قرار می‌دهد.

با توصیف فوق اگرچه قانونگذار فرانسوی از لفظ «ترک تعقیب» استفاده ننموده است لکن در راستای سیاست ارفاقی مورد موضوع، «تذکر قانونی» را جایگزین مقرر مشابه تعیین نموده و از تعقیب متهم در شرایط خاصی صرف نظر نموده است.

۲،۴ بایگانی نمودن پرونده

شیوه بایگانی کردن پرونده یک تصمیم اداری است که در پرتو آن دادستان پس از اتخاذ تصمیم مبنی بر تعقیب نکردن دعوای کیفری، دستور بایگانی نمودن آن را می‌دهد. پیش از تصویب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ شماری از مقررات تقنینی در مورد گونه‌های خاصی از بزهکاری، بایگانی کردن پرونده را در صورت احراز شرایطی پیش بینی نموده‌اند که از جمله آنها می‌توان به ماده ۲۲ قانون مربوط به تشکیل شرکت پست ۱۳۶۶ اشاره نمود^۱.

با تصویب ماده ۸۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲^۲، در جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸ مقام قضایی با احراز برخی شرایط خاص هم در شخص متهم و هم در شخص بزه‌دهیده، می‌تواند فقط برای یک بار از

^۲ - ماده ۸۰ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲: «در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت، چنانچه شاکی وجود نداشته یا گذشت کرده باشد، در صورت فقدان سابقه محکومیت مؤثر کیفری، مقام قضایی می‌تواند پس از تفهیم اتهام با ملاحظه وضع اجتماعی و سوابق متهم و اوضاع و احوالی که موجب وقوع جرم شده است و در صورت ضرورت با أخذ التزام کتبی از متهم برای رعایت مقررات قانونی، فقط یک‌بار از تعقیب متهم خودداری نماید و قرار بایگانی پرونده را صادر کند. این قرار ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ، قابل اعتراض است.»

^۱ - ماده ۲۲ قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۸/۳: «چنانچه متهم برای اولین بار مرتکب یکی از جرائم مذکور در مواد ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، شده باشد و دادستان تشخیص دهد، با وعظ یا توبیخ یا تهدید یا اخذ تعهد، تادیب خواهد شد و خسارت وارده به صاحب کالا را جبران نموده باشد با اعمال یکی از موارد تادیب فوق پرونده را بایگانی می‌نماید. دادگاه نیز در صورت طرح پرونده در دادگاه حق اعمال مراتب بالا را به تشخیص خود دارد.»

شود و از جایگزین‌های تعقیب عمومی بهره‌برداری کند. این تحولی بزرگ در جهت تساوی اشخاص حقوقی و حقیقی در برابر قانون محسوب می‌شود.

در نظام حقوقی فرانسه، معامله اتهام به عنوان یک سازوکار سازشی برای رسیدگی به پرونده‌های کیفری شناخته می‌شود که ریشه در حقوق کامن‌لا دارد. این توافق دوطرفه میان متهم و مقام تعقیب با هدف حل و فصل پرونده به گونه‌ای است که در آن متهم با اقرار به جرم یا وعده همکاری، مقام تعقیب را یاری می‌دهد و در مقابل، مقام تعقیب تعهد به کاهش مجازات یا تبرئه متهم می‌کند. این نهاد می‌تواند به تسریع دادرسی و کاهش تراکم پرونده‌ها کمک کند. اگرچه این سازوکار در حقوق ایران وجود ندارد، اما با توجه به چالش‌های ناشی از کندی دادرسی و حجم بالای پرونده‌ها، بررسی امکان‌پذیری اجرای این نهاد و ارزیابی مزایا و معایب آن در حقوق ایران می‌تواند مفید باشد.

۳ تبیین چالش‌های ناظر بر کاربست مؤلفه‌های رویکرد ارفاقی نسبت به متهمان در فرآیند تحقیقات مقدماتی در پرتو سیاست جنایی قضایی

نگارنده در ذیل به بیان اهم چالش‌های ناظر بر کاربرد مؤلفه‌های رویکرد ارفاقی نسبت به متهمان در فرآیند تحقیقات مقدماتی را در قالب سلیقه‌ای شدن رویکرد ارفاقی در تصمیمات قضایی و همچنین محدودیت‌های ناشی از الزامی بودن تعقیب می‌پردازد.

(سبزواری، ۱۳۹۲: ۱۳۴). در این راستا، ماده ۲-۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مقرر کرده است که زمانی که هویت مرتکب جرم احراز شود و دادستان تصمیم به بایگانی پرونده بگیرد، باید بزه‌دیده را از این تصمیم مطلع کرده و دلیل قانونی این تصمیم را بر اساس تناسب تعقیب توجیه نماید.

از سوی دیگر، یکی دیگر از ابزارهای سیاست جنایی در حقوق فرانسه که می‌تواند موجب صرف‌نظر مقام تعقیب از ادامه پیگیری پرونده‌ها شود، «معامله اتهام» است. این فرآیند به یک توافق میان متهم و مقام تعقیب برای حل و فصل پرونده اطلاق می‌شود. در این روند، متهم با پذیرش مجرمیت خود و همکاری با مقام تعقیب، نظیر شهادت علیه همدستان یا ارائه اطلاعات مرتبط با جرم، از اثبات جرم معاف می‌شود. در مقابل، مقام تعقیب متعهد به کاهش مجازات یا صرف‌نظر از برخی جرایم یا کاهش مسئولیت متهم خواهد شد (موسوی مجاب و مرادی، ۱۳۹۴: ۳). سازوکار پذیرش زود هنگام مجرمیت، که از سیستم کشورهای کامن‌لا الهام گرفته شده است، در سال ۲۰۰۶ وارد قانون فرانسه شد و با هدف تسریع در رسیدگی به پرونده‌ها و کاهش هزینه‌های اقتصادی، به خصوص برای جرایم نیمه‌سنگین و خرد، قابل اجرا است. در کشورهای کامن‌لا، این فرآیند برای تمامی اتهامات قابل اعمال است (Praclet, 2005: 480). نکته قابل توجه این است که بر اساس ماده ۷-۴۹۵ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، معامله اتهام می‌تواند در مورد اشخاص حقوقی نیز به کار گرفته شود (حیدری، ۱۳۹۵: ۴۸)، به این معنی که دادستان می‌تواند با نماینده شخص حقوقی توافق کند که در صورت پذیرش مسئولیت کیفری، مجازات‌هایی برای شخص حقوقی در نظر گرفته

۳،۱ سلیقه‌ای شدن رویکرد ارفاقی در

تصمیمات قضایی

رویکرد ارفاقی و راه یافتن آنها به زرادخانه حقوق کیفری، در اصل منافاتی با اجرای عدالت نداشته و محصول تلاش‌های علمی و یافته‌های جرم‌شناسی بالینی و کیفر شناختی هستند. چیزی که این نهادها را آسیب‌پذیر و مغایر با اندیشه عدالت می‌نماید چالش سلیقه‌ای شدن رویکرد ارفاقی در تصمیمات قضایی است.

مقنن ایرانی، اختیارات فراوانی برای قضات در اجرای رویکرد ارفاقی در نظر گرفته است. اعمال بخش زیادی از رویکرد ارفاقی در اختیار مقامات قضایی و وابسته به میل و اراده آنهاست. بی‌گمان قرار دادن این حجم اختیارات در دستان یک نفر چالش‌های زیادی در پی خواهد داشت و در عمل موجب سوء استفاده، فساد، تبعیض، برخوردهای سلیقه‌ای و شخصی خواهد شد (رستمی، ۱۴۰۲: ۱۶۶). به عنوان نمونه، در مورد نهاد تعلیق تعقیب موضوع ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، دادستان می‌تواند حتی با وجود تحقق شرایط قانونی از جمله موافقت متهم، سرانجام از صدور قرار تعلیق خودداری ورزد و در واقع قاعده بازی را بر هم بزند.

۳،۲ محدودیت‌های ناشی از الزامی بودن

تعقیب

اصل الزامی بودن تعقیب در حقوق کیفری به این معناست که هرگونه پیگیری قانونی برای ارتکاب جرم باید به محض اطلاع مقام تعقیب، و در صورت وجود دلایل کافی برای انتساب جرم به متهم، به طور خودکار آغاز شود. مطابق با این اصل، مقام تعقیب هیچ‌گونه

اختیار یا حق فسخ در رابطه با تعقیب نداشته و نمی‌تواند شرایط خاصی را برای متهم تعیین کند. بر اساس این اصل که به معنای مضیق آن است، مقام تعقیب تنها مسئول آماده‌سازی پرونده برای ارسال به دادگاه است و از اختیاراتی برای تصمیم‌گیری در خصوص ادامه یا توقف تعقیب برخوردار نیست.

فرض قانونی در این اصل این است که پیگیری هر جرم به نفع عموم جامعه است. به این ترتیب، دادستان موظف است به محض اطلاع از وقوع جرم، اعم از از طریق گزارش ضابطین دادگستری یا شکایت خصوصی، و در صورتی که دلایلی مبنی بر وقوع جرم و ارتباط آن با متهم موجود باشد، تعقیب کیفری را آغاز کند. این بدان معناست که آغاز فرآیند تعقیب و اقامه دعوی عمومی علیه متهم، از هر درجه‌ای که باشد، به اختیار و اراده دادستان سپرده نشده است. بنابراین، برخلاف اصل مقتضی بودن تعقیب که به دادستان اجازه می‌دهد با توجه به صلاحدید خود برخی پرونده‌ها را به محاکم ارسال کند و برخی دیگر را از طریق روش‌های غیر قضائی حل و فصل نماید، طبق اصل الزامی بودن، مقام تعقیب به هیچ وجه از چنین اختیاری برخوردار نیست و در هر حال موظف به تعقیب کیفری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲: ۳۷).

بدین ترتیب می‌توان اینگونه بیان نمود که امکان اعمال سیاست‌های ارفاقی با وصف حاکم بودن نظام الزامی بودن تعقیب در فرایند دادرسی کیفری به راحتی قابل اعمال نمی‌باشد. در این میان با توجه به ماده ۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری ایران که موارد مختلفی از جمله اعلام ضابطان دادگستری، وقوع جرم مشهود در برابر دادستان یا بازپرس و اطلاع دادستان را به هر نحو

مجرمیت و کیفرخواست، تعیین کیفر حبس، جزای نقدی و ... را بر نهادهای ارفاقی ترجیح دهد. چراکه بعلت عدم آموزش صحیح و فقدان امکانات لازم جهت نظارت بر اجرای صحیح تصمیمات، مقام قضایی به باور یقینی بر اثرگذاری بیشتر نهادهای مذکور نمی‌رسد.

۳،۴ شرایط اجتماعی و اقتصادی حاکم بر

جامعه

سیاست‌های ارفاقی و بازپرورانه زمانی کارآمد خواهد بود که بستر مناسب اقتصادی و اجتماعی برای متهمین و مجرمین در حین و همچنین پس از اجرای سیاست‌های مذکور فراهم و جامعه با آغوش باز پذیرای آنها باشد. لذا باتوجه به اینکه قرار است بزهکار مجدد در همین جامعه به زیست خویش ادامه دهد، در صورت فراهم نبودن شرایط مجدد به سوی ارتکاب بزه سوق داده خواهد شد.

۴ نتیجه

با توجه به موارد معنونه در مقاله پیش رو، در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ایران، به وضوح مشاهده می‌شود که جایگزین‌های تعقیب از جنبه‌های کمی و کیفی، توسعه چشمگیری داشته‌اند که نشان‌دهنده حرکت موازی با پارادایم اقتضای تعقیب در حقوق کیفری است. این تحولات در راستای تلاش برای ایجاد ابزارهای قضائی متنوع و کارآمدتر برای مدیریت پرونده‌های

دیگر از موجبات شروع تعقیب و انجام تحقیقات مقدماتی محسوب نموده، فرض اولیه را بر الزامی بودن تعقیب دانسته است. در این میان در حقوق فرانسه وفق ماده ۷۹ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه^۱، انجام تحقیقات و تعقیب متهم در امور جنایی الزامی و در امور جنحه و خلاف به نظر دادستان واگذار شده است. بدین سان می‌توان گفت اعمال و توجه به اصل فردی کردن واکنش کیفری صرفاً در چارچوب تجویزات قانونی و گسترش بیشتر مفهوم مقتضی بودن تعقیب قابل تحقق است.

۳،۳ عدم پیش‌بینی و تدارک مقدمات جهت

اجرائی نمودن نهادهای ارفاقی پیش

بینی شده در قانون

صرف الگو برداری از قوانین کشورهای توسعه یافته در مرحله قانون گذاری و تصویب قوانین متعالی تا زمانی که قابلیت اجرا در دستگاه عدالت کیفری را به شکل صحیح نداشته باشد، منشأ اثر و موجب تعالی عملکرد دستگاه قضایی نخواهد شد. کما اینکه اگرچه نهادهای ارفاقی و مبتنی بر بازپروری و بازگشت مجرمین به آغوش جامعه در قوانین کیفری ایران پیش بینی شده است اما کثرت پرونده‌های قضایی و عدم آموزش صحیح و کامل و سرخوردگی ناشی از عدم اجرای صحیح تصمیمات سابق در زمینه نحوه اعمال آن، موجب می‌گردد مقام قضایی راحت‌ترین راه یعنی صدور قرار

Article 79: « L'instruction préparatoire est obligatoire en matière de crime ; sauf dispositions spéciales, elle est facultative en matière de délit ; elle peut également avoir lieu en matière de contravention si le procureur de la République le requiert en application de l'article 44 ».

۱ - ماده ۷۹ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: « انجام تحقیقات

مقدماتی در موضوع جنایات الزامی است؛ جز در صورت وجود

مقرراتی خاص انجام تحقیقات مقدماتی راجع به جنحه‌ها اختیاری

است و در زمینه خلاف‌ها، در صورتی که دادستان شهرستان در راستای

اجرای ماده ۴۴ لازم‌بدان و تحقیقات مقدماتی انجام می‌گردد».

جانب مقامات تعقیب و تحقیق می‌باشیم که به نظر می‌رسد تحدید اختیارات قضایی و قاعده مند نمودن آن، در انسجام و کارایی رویکردهای ارفاقی موثر واقع گردد. حال پیشنهاداتی که برای رفع چالش‌های پیش رو ارائه می‌گردد شامل:

الف- قوانین و مقررات شفاف و در قالب فصلی مجزا در قانون آئین دادرسی کیفری پیش بینی شود و همچنین گستره شمول نهادهای ارفاقی نیز در قوانین موضوعه وسیع‌تر و جرایم بیشتری را دربر گیرد.

ب- باتوجه به اینکه مهم‌ترین موضوع، اجرای سیاست‌های ارفاقی و بازپرورانه به شکل صحیح است لذا آموزش لازم به مقامات قضایی ارائه و قضات با فلسفه و مبانی آن آشنا و سیاست‌های تشویقی جهت استفاده هرچه بیشتر قضات از این نهادها در نظر گرفته شود.

ج- در دادسراها و دادگاه‌ها معاونت‌هایی جهت نظارت بر اجرای صحیح تصمیمات قضایی که در راستای اعمال سیاست‌های ارفاقی اتخاذ می‌شوند، تأسیس گردد.

کیفری و تسهیل در روند دادرسی به‌ویژه در جرائم با درجه شدت کمتر انجام شده است. از جمله مصادیق بارز این تحول می‌توان به «اعطای مهلت جهت صلح و سازش کیفری به‌عنوان جایگزین تعقیب»، «تعویق و تعلیق تعقیب»، «بایگانی نمودن پرونده» و «ترک تعقیب» اشاره کرد. این تغییرات نشان‌دهنده توجه به راهکارهای قضائی کمتر تنبیهی و مبتنی بر مصالح عمومی و فردی، به‌ویژه در مواردی است که تعقیب کیفری ممکن است منجر به افزایش فشار بر سیستم قضائی یا آسیب به هدف‌های اصلاحی و بازسازی اجتماعی شود. اگرچه شرایط اعمال هر کدام از نهادهای ارفاقی فوق‌الاشعار در حقوق ایران و فرانسه متفاوت می‌باشد، لکن رهنمود و اهداف کلیه نهادهای مورد اشاره یکسان بوده و در واقع اعمال سیاست جنایی قضایی مداراگرایانه و مبتنی بر تسامح در قبال جرائم خرد و کم اهمیت می‌باشد. بدیهی است اعمال و اجرای رویکرد ارفاقی در جرائم کم اهمیت، علاوه بر بازدارندگی فردی، بستری را در راستای اصلاح و بازپروری متهمان اتفاقی فراهم آورده و از برچسب زنی‌های بی‌مورد نیز پیشگیری می‌نماید. از سویی دیگر متأسفانه به علت فقدان قاعده روشن در این راستا، شاهد اتخاذ برخی رویکردهای ارفاقی سلیقه‌ای از

منابع

- Ashouri, M (2006), Criminal Procedure Code, Volume 1, Tehran, Samt Publications, 8th Edition (In Persian)
- Pourqahrmani, B; Negahdar, I (2018), Evaluation of Judges' Approach to the Implementation of New Conciliation Institutions (Case Study of Criminal Courts of Kurdistan Province), Quarterly Journal of Criminal Law and Criminology Studies, Volume 48, Issue 2 (In Persian)
- Tadayin, A (2017), French Criminal Procedure Code, Tehran, Judiciary Legal Department Publications, First Edition (In Persian)
- Dhaali, A (2013), Conciliation Institutions in the Islamic Penal Code, Tehran, Judiciary Publications, Second Edition (In Persian)
- Javanmard, B (2010), Zero Tolerance: Strict Penal Policy Against Minor Offenses, Tehran, Mizan Publications (In Persian)
- Heydari, E (2016), Plea Bargaining in Common Law and Institutions Close to It in Iranian Criminal Procedure, Journal of Criminal Law and Criminology Studies, Issue 21(In Persian)
- Rostami, H (2013), Evaluation of Conciliation Institutions in Iranian Criminal Policy (with Emphasis on the Spread of Extremism and Inefficiency), Quarterly Journal of Criminal Law Doctrines of Razavi University of Islamic Sciences, Volume 20, Issue 25(In Persian)
- Saghian, M (2011), Crime Prevention through Prosecution Alternatives, Restorative Justice Conference Proceedings, Issue 1(In Persian)
- Sabzevari, Z (2013), Judicialization of the Sentence Execution Stage, PhD Thesis in Criminal Law and Criminology, Shahid Motahari High School. (In Persian)
- Abdollahi, A; Babakhani, Erfan (2020), The possibility of applying alternatives to criminal prosecution against natural and legal persons in Iranian and French law, Islamic Law Quarterly, Year 22, Issue 1(In Persian)
- Koushki, G, (2009), Alternatives to public lawsuit prosecution in the criminal procedure system of Iran and France, Law Quarterly, Year 12, Issue 29(In Persian)
- Larguier, J (1998), French Criminal Procedure Code, translated by Hassan Kashfi Esmaili, Tehran, Ganje Danesh Publication (In Persian)
- Mousavi M; Moradi, F (2015), Comparative study of the institution of the transaction of accusation in the common law system and written law, Journal of Criminal Law Thoughts, Year 1(In Persian)
- Najafi A (2003), From classical criminal justice to restorative justice, Specialized Journal of Razavi Islamic Sciences University. Theology and Law, Year 3, Issue 9 and 10. (In Persian)
- Niazpour, A (2009). Interaction between criminal procedure and clinical criminology: with emphasis on the bill on handling juvenile and adolescent crimes. Quarterly Journal of Family Studies. Issue 1/18. (In Persian)
- Jullion, D., (2019). La méditation pénale entre utopie et contrainte Un défi possible in La lettre des Médiations, ISSN not required.
- Cario, R. (2014). restorative justice. Principes et promesses, Les Cahiers Dynamiques

Cadoppi, A (1993). 'Failure to Rescue and the Continental Criminal Law in Menlowe, Aldershot: Dartmouth.

Soutoul, S, (2003). Le Médecin Face à Assistance à Personne en Danger et à l'Urgence, (Paris: Maloine).

Code de procédure Pénale - Amendment Dernière le 02 Janvier 2020 - Document generated

le 29 Janvier 2020. Copyright (C) 2007-2020

Code pénal – Dernière modification le 2 janvier 2020- Document Généré le 04 Février 2020. Copyright (C) 2007-2020 Legifrance